Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 51, Nisan 2021, s. 381-400

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.50620>

Doç. Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU

Hacettepe Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, hdemircioglu@hacettepe.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Esra IŞIK

Hitit Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, esra38isik@gmail.com

Psikolojik Danışman. Sinem TUTAŞ ÖNDAŞ

Milli Eğitim Müdürlüğü, Çankaya, sinemondas@gmail.com

ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNE YÖNELİK ALGILADIKLARI PSİKOLOJİK KONTROL DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Özet

Bu araştırma, özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelemek amacıyla yapılmıştır. Özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri çocukların cinsiyeti, yaşı, kardeş durumu ile ebeveynlerin yaşı, eğitim durumu ve mutluluk düzeyi açısından ele alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ilinde bulunan Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'nde (BİLSEM) öğrenim gören 11-18 yaş arası 186 çocuk oluşturmuştur. Araştırma, nicel tarama yöntemlerinden tarama modeline ve kesitsel tarama desenine göre tasarlanmıştır. Verilerin elde edilmesinde, özel yetenekli çocukların ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerini belirlemek amacıyla 'Psikolojik Kontrol Ölçeği' ile demografik bilgileri edinmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen 'Kişisel Bilgi Formu' kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin normal dağılım sergilediği ortaya konmuş ve bu nedenle, ikili karşılaştırmalar bağımsız örneklem grupları için t-testi; çoklu

karşılaştırmalar için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerinin, özel yetenekli çocukların yaşları, kardeşe sahip olma durumları ile ebeveynlerin mutluluk düzeyi ve annelerin eğitim durumu açısından anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği; buna karşın özel yetenekli çocukların cinsiyeti ile ebeveynlerin yaşı ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Özel yetenekli çocuklar, ebeveyn, psikolojik kontrol, bilim ve sanat merkezi.

INVESTIGATION OF THE PERCEIVED PSYCHOLOGICAL CONTROL LEVELS OF GIFTED CHILDREN TOWARDS THEIR PARENTS

Abstract

This study was conducted to examine the psychological control levels perceived by the parents of gifted children according to various variables. The psychological control levels perceived by the parents of gifted children were discussed in terms of children's gender, age, sibling status, and parents' age, educational status and level of happiness. The sample of the research consists of 186 children between the ages of 11-18 who were attending at Yasemin Karakaya Science and Art Center (BİLSEM) in Ankara. The study was designed according to the scanning model and the cross-sectional scanning design of quantitative research methods. In order to determine the psychological control levels perceived by the parents of the gifted children "Psychological Control Scale" was used and to determine the demographic information 'Personal Information Form' was used which was developed by researchers. The data obtained in the study was found to be distributed normally, and therefore, independent sample groups t-test were used for paired comparisons; one-way analysis of variance (ANOVA) method was used for multiple comparisons. As a result of the study, it was found that the psychological control levels perceived by the parents of the gifted children showed a significant difference according to the age of the gifted children, the status of having a sibling, the happiness level of the parents and the educational status of the mothers; on the other hand, it was found that there was no significant difference according to the gender of the gifted children and the age of the parents and the educational status of the father.

Keywords: Children with specialabilities, parents, psychological control, science and art center.

GİRİŞ

Doğdukları andan itibaren, ebeveynlerin çocukların gelişimleri üzerinde oldukça etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Gelişimsel süreçleri boyunca ebeveynlerin çocuklarına yönelik yaklaşımları çocukların psikososyal ve akademik bağlamda başarılı olmalarını sağlayan belirleyici bir role sahiptir. Kahraman ve Tanrıkulu (2019) tarafından sahip oldukları 'kendilerine özgü özellikleri' nedeniyle normal gelişim gösteren çocuklardan farklılaşan özel yetenekli çocukların ailelerinin, çocuklarının potansiyellerini gerçekleştirmeleri noktasında

çocuklarıyla kurdukları etkili iletişim becerilerinin önemi vurgulanmıştır. Ebeveyn(ler)in çocuğuyla kurduğu etkili iletişim gelişimin her döneminde önemli olmakla birlikte, erinlik ve ergenlik döneminde yaşanan dalgalanmalar nedeniyle daha fazla önem kazanmaktadır.

Erinlik döneminde kıpırdanmalar olmakla birlikte ergenlik döneminde daha yoğun yaşanan fiziksel gelişimlerin yanı sıra soyut düşünme gücünde meydana gelen artış ile birlikte ergenin çevresindeki olay ya da nesnelere olan bağımlılığı azalmaya başlar. Hem fiziksel hem de düşünsel yönden bağımsızlaşmaya başlayan ergen, merkezinde kendinin bulunduğu durum ya da olaylara ilişkin kendini ispatlama ve bağımsızlaşma çabası içerisine girer. Bu dönemde kendisi için her şeyden önemli olan bağımsızlaşma sürecine giren ergen, oluşturmaya çalıştığı yeni kimlik sürecinde kendisini etkilemeye çalışan anne-baba ya da aile büyüklerinin etkisinden kurtulmaya çalışır (Dönmezer, 2003). Ev ortamından uzaklaşan ergenin karşı karşıya kalabileceği olumsuzluklar bağlamında ergen üzerinde denetim ve kontrol mekanizması oluşturmaya çalışan ebeveynlerin bu aşamada uyguladıkları yöntem ve teknikler ergenlere ulaşma ya da ergenleri kendilerinden uzaklaştırma bağlamında önemli bir role sahiptir.

Gelişimsel dönem özelliklerine bir de özel yetenekli olmak eklenince bu çocuk grubunun ailelerinin karşılaştığı sıkıntıların katmerlenerek arttığı söylenebilir. Özel yetenekli çocukların sahip oldukları özelliklerin bir kısmı yaşamları üzerinde olumlu etkiye sahipken bir kısmı ise aşırı hassasiyet içermelerinden dolayı bireyi ve yaşantısını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu bireylerin yetenekleriyle paralel olarak artan incinebilirlik düzeyleri yaşamlarında daha çok sosyal ve duygusal bağlamda risk yaşamalarına neden olabilir (Buescher, 1985; akt., Özbay ve Palancı, 2011). Ayrıca bu bireylerin risk almaya yönelik davranışlara olan eğilimleri normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla daha fazladır. Bahsedilen bu riskler doğrultusunda yaşamları boyunca çocuklarını koruma içgüdüğü barındıran ebeveynlerde kontrolcü ebeveyn tutumlarının devreye girmesi olasıdır. Çocukları üzerinde kontrol oluşturmaya çalışan ebeveynlerin gereken düzeyde kontrolcü olması bağımsızlığını kazanmaya çalıştığı yeni dünyasında çocuğu karşılaşabileceği olumsuz etkilere yönelik koruyucu bir etkiye sahipken, aşırı kontrolcü ve baskıcı tutumlar çocuğun ebeveyn(ler)inden olabildiğince uzaklaşarak bağımsızlaşma çabası içerisinde bulunmalarına neden olabilmektedir.

Literatürde ebeveynlik davranışlarında önemli bir yere sahip olan kontrol becerileri sadece yoğunluk olarak değil, niteliksel olarak da zorlayıcı, sınırlayıcı, gücü ve otoriteyi temsil edecek şekillerde ele alınmıştır (Barber, 1996; akt., Sayıl ve Kındap, 2010). Ebeveyn(ler)in ergen üzerinde kontrol sağlamaya yönelik davranışları ile ergenin iyi oluşu arasında bir ilişki olduğu bilinmekle birlikte, bu ilişki yaşanan toplumlarda sahip olunan kültürel anlayışa, tutum ve davranışlara göre büyük oranda farklılaşmaktadır. Geleneksel toplumlarda ebeveyn kontrolünün daha otoriter ve koruyucu bir tutum içerdiği, dolayısıyla ebeveynler tarafından işlevsel olmayan ya da iletişimi olumsuz yönde etkileyen yöntem ve kontrol mekanizmalarına başvurulduğu bilinmektedir. Buna karşın; modern toplumlarda bireysel bilincin toplumsal bilinçten önde tutulması, ebeveynlerin çocuğu üzerinde denetim ve psikolojik kontrol sağlamaya yönelik daha olumlu yaklaşım ve uygulamalar sergilemesini gerektirir (Dönmezer, 2003; Sayıl ve Kındap, 2010).

Psikolojik kontrol, çocuğun psikolojik dünyasına giren manipülatif ebeveyn davranışını ifade eder. Psikolojik kontrol, ebeveyn(ler)in taleplerine uymalarını sağlamak için çocuklar üzerinde baskı kurma, suçlu hissettirme, koşullu sevgi ya da sevgiyi esirgeme, kaygı aşılama ve çocuğun görüşlerinin geçersiz kılınması gibi ebeveyn davranışlarından oluşmaktadır (Soenens ve

Vansteenkiste, 2010). Bu bağlamda psikolojik kontrolün çocukların sağlıklı gelişimlerinin önemli bir bileşeni olan özerkliğin gelişimini ve güvenli bir benlik duygusu geliştirmelerini engellediği düşünüldüğünden, psikososyal işlevsellikte bozulmalara yol açacağı ve çocuklar üzerinde olumsuz etkilere neden olacağı belirtilmektedir (Barber 1996; akt., Chang ve Qin, 2017; Barber ve Harmon, 2002; akt., Soenens ve Vansteenkiste, 2010).

Bu kapsamda Türkiye için kendine özgü bir öneme sahip olan ‘özel yetenekli çocuklar’ın özerklik algılarını geliştirerek mevcut potansiyellerini gerçekleştirebilmesi bağlamında ebeveynlerinin yaklaşımlarının belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmada, 11-18 yaş grubunda yer alan özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerini incelemek amaçlanmıştır. Literatürde ebeveynlik türleri (parenting styles) ve bunların çocukların gelişimleri üzerindeki etkileri hakkında önemli sayılabilecek miktarda bilgi ve çalışma bulunmasına rağmen, özel yetenekli çocukların ebeveynlik stilleri hakkında çok az bilgi ve çalışma bulunmaktadır (Pilarinos ve Solomon, 2017). Dolayısıyla mevcut çalışmada özel yetenekli çocukların ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerinin incelenmesinin özel yeteneklilerin aileleri ve ailelerin davranış tarzları hakkında bilgi sağlaması bakımından alana katkı sağlayacak farklı bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, nicel tarama yöntemlerinden tarama modeline ve kesitsel tarama desenine göre tasarlanmıştır. Karasar (2015)’a göre ilişkisel tarama modeli iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ilinde bulunan Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi’nde (BİLSEM) öğrenim gören, 11-18 yaş grubu içerisinde yer alan 186 özel yetenekli çocuk oluşturmıştır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin elde edilmesinde, araştırmacılar tarafından geliştirilen ‘Kişisel Bilgi Formu’ ile özel yetenekli çocukların ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerini belirlemek amacıyla Barber (1996; Barber ve ark., 2007) tarafından oluşturulan ve Türkçe’ye uyarlaması Sayıl ve Kındap tarafından (2010) yılında yapılan ‘Psikolojik Kontrol Ölçeği’ kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan çocuklar ve ebeveynleri ile ilgili demografik bilgileri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen ‘Kişisel Bilgi Formu’ (20 madde) kullanılmıştır. Formda; çocuğun cinsiyeti, yaşı, kardeş durumu, Bilim ve Sanat Merkezi’ndeki alanı gibi çocuğa ilişkin bilgilerin yanı sıra, anne ve babalarının mutluluk düzeyleri, anne ve baba yaşı ve eğitim durumları gibi bilgileri elde etmeye yönelik maddeleri de içermektedir.

Psikolojik Kontrol Ölçeği

Ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları psikolojik kontrolü ölçmek amacıyla Barber (1996; Barber ve ark., 2007) tarafından geliştirilen ve daha sonra kültürlerarası maddeler eklenerek geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlanması Sayıl ve Kındap tarafından (2010) yılında yapılmıştır. Toplam 16 maddeden oluşan ölçek, psikolojik kontrol (PK) ve ebeveyn saymazlığı (ES) alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ES boyutunda anne ve baba için .85 ve .89; PK boyutunda ise yine sırasıyla .77 ve .79'dur. Ölçeğin maddeleri 4'lü likert türünde olup, ölçek maddeleri 'Annemin özelliklerine hiç benzemiyor' (1 puan) ve 'Annemin özelliklerine çok benziyor' (4 puan) arasında puanlanmaktadır (Kındap, Sayıl ve Kumru, 2008; Sayıl ve Kındap, 2010).

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığı analiz edilmiş ve normal dağılım sergilediği ortaya konmuştur. Bu nedenle, ikili karşılaştırmalar için bağımsız örneklem grupları için *t*-testi; çoklu karşılaştırmalar için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma verilerinin istatistiksel analizinde SPSS 21.0 programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 1. Özel Yetenekli Çocukların Psikolojik Kontrol Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre *t* testi Sonuçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği	Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Anne)	Kız	95	12,09	3,83	184	0,273	0,785
	Erkek	91	12,26	4,59			
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Anne)	Kız	95	12,07	3,62	184	0,931	0,353
	Erkek	91	12,59	3,99			
Toplam Puan (Anne)	Kız	95	24,20	6,86	184	0,595	0,553
	Erkek	91	24,86	8,17			
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Baba)	Kız	95	11,33	4,58	184	0,320	0,750
	Erkek	91	11,55	4,94			
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Baba)	Kız	95	12,55	3,99	184	0,915	0,361
	Erkek	91	12,13	4,70			
Toplam Puan (Baba)	Kız	95	22,71	7,86	184	0,751	0,453
	Erkek	91	23,64	9,22			

Tablo 1 incelendiğinde, özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Tablo 2. Özel Yetenekli Çocukların Psikolojik Kontrol Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanlarının Yaşlarına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği	Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Anne)	Gruplararası	105,113	3	35,038	2,010	,114	
	Grup içi	3172,033	182	17,429			
	Toplam	3277,145	185				
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Anne)	Gruplararası	99,141	3	33,047	2,331	,076	
	Grup içi	2579,853	182	14,175			
	Toplam	2678,995	185				
Toplam Puan (Anne)	Gruplararası	424,830	3	141,610	2,570	,056	
	Grup içi	10027,584	182	55,097			
	Toplam	10452,414	185				
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	299,233	3	99,744	4,688	,004*	11-12/15-16 13-14/15-16
	Grup içi	3872,493	182	21,277			
	Toplam	4171,726	185				
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	202,857	3	67,619	3,726	,012*	11-12-15-16
	Grup içi	3302,976	182	18,148			
	Toplam	3505,833	185				
Toplam Puan (Baba)	Gruplararası	812,170	3	270,723	3,880	,010*	11-12/15-16 13-14/15-16
	Grup içi	12699,663	182	69,778			
	Toplam	13511,833	185				

$p < 0,05$ (Çalışmada çocukların yaşı; '11-12', '13-14', '15-16' ve '17-18' şeklinde gruplandırılmıştır).

Tablo 2'ye bakıldığında, özel yetenekli çocukların yaşlarına göre annelerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmezken, babalarına yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın psikolojik kontrol alt boyutunda daha küçük yaş grupları lehine 11-12 ($X=10,71$) ile 15-16 ($X=13,87$) ve 13-14 ($X=10,94$) ile 15-16 ($X=13,87$) arasında; ebeveyn saymazlığı alt boyutunda küçük yaş grubu lehine 11-12 ($X=11,01$) ile 15-16 ($X=13,79$) arasında; toplam puanda daha küçük yaş grupları lehine 11-12 ($X=21,73$) ile 15-16 ($X=27,15$) ve 13-14 ($X=22,56$) ile 15-16 ($X=27,15$) arasında olduğu ortaya konmuştur. Ancak herhangi bir yaş grubu ile 17-18 yaş grubu arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Bu bulgu üzerinden, özel yetenekli çocukların yaşları büyüdükçe babalarına yönelik algıladıkları psikolojik kontrol (baskı) ve ihmal düzeylerinin arttığı, reşit

olmaya yakınlaştığında ise söz konusu psikolojik kontrol ve baskının daha az önemsendiği söylenebilir.

Tablo 3. Özel Yetenekli Çocukların Psikolojik Kontrol Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanlarının Kardeş Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği	Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Anne)	Gruplararası	123,009	3	41,003	2,366	,072	
	Grup içi	3154,136	182	17,330			
	Toplam	3277,145	185				
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Anne)	Gruplararası	65,055	3	21,685	1,510	,214	
	Grup içi	2613,939	182	14,362			
	Toplam	2678,995	185				
Toplam Puan (Anne)	Gruplararası	343,103	3	114,368	2,059	,107	
	Grup içi	10109,311	182	55,546			
	Toplam	10452,414	185				
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	198,600	3	66,200	3,032	,031*	Kardeşi yok / 2 kardeşi var
	Grup içi	3973,126	182	21,830			
	Toplam	4171,726	185				
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	107,955	3	35,985	1,927	,127	
	Grup içi	3397,878	182	18,670			
	Toplam	3505,833	185				
Toplam Puan (Baba)	Gruplararası	506,218	3	168,739	2,361	,073	
	Grup içi	13005,616	182	71,459			
	Toplam	13511,833	185				

* $p < 0,05$ (Çalışmada kardeş durumu; ‘kardeşim yok’, ‘1’, ‘2’ ve ‘3 veya daha fazla’ kardeşe sahip olma şeklinde gruplandırılmıştır).

Tablo 3 incelendiğinde, özel yetenekli çocukların kardeşe sahip olup olmama durumuna göre annelerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmezken, babalarına yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın psikolojik kontrol alt boyutunda kardeşi olmayanlar lehine “kardeşim yok” ($X=10,08$) ile “2 kardeşim var” ($X=13,21$) grupları arasında olduğunu ortaya konmuştur. Bu bulgu ışığında, tek çocuğa sahip babaların daha az baskıcı bir tavır sergilediği, çocuk sayısı arttıkça baskıcı tavrın arttığı söylenebilir.

Tablo 4. Özel Yetenekli Çocukların Psikolojik Kontrol Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanlarının Ebeveynlerinin Mutluluk Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği	Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu	Gruplararası	200,027	2	100,013	5,948	,003*	1-2 1-3
	Grup içi	3077,118	183	16,815			

Özel Yetenekli Çocukların Ebeveynlerine Yönelik Algıladıkları Psikolojik Kontrol Düzeylerinin İncelenmesi

(Anne)	Toplam	3277,145	185				
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Anne)	Gruplararası	215,153	2	107,576	7,990	,000*	1-2
	Grup içi	2463,842	183	13,464			1-3
	Toplam	2678,995	185				
Toplam Puan (Anne)	Gruplararası	833,078	2	416,539	7,924	,001*	1-2
	Grup içi	9619,336	183	52,565			1-3
	Toplam	10452,414	185				
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	250,370	2	125,185	5,842	,003*	1-3
	Grup içi	3921,356	183	21,428			
	Toplam	4171,726	185				
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	243,501	2	121,750	6,830	,001*	1-3
	Grup içi	3262,333	183	17,827			
	Toplam	3505,833	185				
Toplam Puan (Baba)	Gruplararası	1069,730	2	534,865	7,867	,001*	1-3
	Grup içi	12442,104	183	67,990			
	Toplam	13511,833	185				

* $p < 0,05$ (Çalışmada ebeveynlerin mutluluk durumu; kesinlikle mutlular (1), çoğunlukla mutlular (2), kararsızım (3), nadiren katılıyorum (4), katılmıyorum (5) şeklinde gruplandırılmıştır.

Tablo 4'e bakıldığında, özel yetenekli çocukların ebeveynlerinin birlikte mutlu olup olmama durumlarına göre annelerine ve babalarına yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucunda anlamlı farkın psikolojik kontrol-anne alt boyutunda kesinlikle mutlu olanlar lehine "kesinlikle mutlular" ($X=11,21$) ile "çoğunlukla mutlular" ($X=13,02$) ve "kesinlikle mutlular" ($X=11,21$) ile "kararsızım" ($X=13,64$) arasında; ebeveyn saymazlığı-anne alt boyutunda kesinlikle mutlu olanlar lehine "kesinlikle mutlular" ($X=11,33$) ile "çoğunlukla mutlular" ($X=13,22$) ve "kesinlikle mutlular" ($X=11,33$) ile "kararsızım" ($X=13,82$) arasında; toplam puanda da kesinlikle mutlu olanlar lehine "kesinlikle mutlular" ($X=22,55$) ile "çoğunlukla mutlular" ($X=26,27$) ve "kesinlikle mutlular" ($X=22,55$) ile "kararsızım" ($X=27,45$) arasında olduğu ortaya konmuştur. Babalara yönelik analizlerde ise anlamlı farkın psikolojik kontrol alt boyutunda kesinlikle mutlu olanlar lehine "kesinlikle mutlular" ($X=10,48$) ile "kararsızım" ($X=13,58$) arasında; ebeveyn saymazlığı alt boyutunda kesinlikle mutlu olanlar lehine "kesinlikle mutlular" ($X=10,95$) ile "kararsızım" ($X=14,06$) arasında; toplam puanda da kesinlikle mutlu olanlar lehine "kesinlikle mutlular" ($X=21,2$) ile "kararsızım" ($X=27,67$) arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu üzerinden, ebeveynlerini mutlu gören çocukların algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerinin daha düşük olduğu söylenebilir. Bu durum bağlamında, mutlu olan ebeveynlerin baskıcı ve ihmalkâr yaklaşımlardan daha uzak durduğu varsayılabilir.

Tablo 5. Özel Yetenekli Çocukların Psikolojik Kontrol Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanlarının Annelerinin Yaşına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği	Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Anne)	Gruplararası	68,294	3	22,765	1,291	,279	
	Grup içi	3208,851	182	17,631			
	Toplam	3277,145	185				
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Anne)	Gruplararası	73,844	3	24,615	1,720	,165	
	Grup içi	2605,151	182	14,314			
	Toplam	2678,995	185				
Toplam Puan (Anne)	Gruplararası	242,173	3	80,724	1,439	,233	
	Grup içi	10210,241	182	56,100			
	Toplam	10452,414	185				
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	187,642	3	62,547	2,857	,068	
	Grup içi	3984,084	182	21,891			
	Toplam	4171,726	185				
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	168,231	3	56,077	3,058	,060	
	Grup içi	3337,602	182	18,338			
	Toplam	3505,833	185				
Toplam Puan (Baba)	Gruplararası	623,494	3	207,831	2,935	,065	
	Grup içi	12888,339	182	70,815			
	Toplam	13511,833	185				

Tablo 5 incelendiğinde, annelerinin yaşlarına göre özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Tablo 6. Özel Yetenekli Çocukların Psikolojik Kontrol Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanlarının Babalarının Yaşına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği	Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Anne)	Gruplararası	12,689	3	4,230	,236	,871	
	Grup içi	3264,456	182	17,937			
	Toplam	3277,145	185				
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu	Gruplararası	42,724	3	14,241	,983	,402	
	Grup içi	2636,271	182	14,485			

Özel Yetenekli Çocukların Ebeveynlerine Yönelik Algıladıkları Psikolojik Kontrol Düzeylerinin İncelenmesi

(Anne)	Toplam	2678,995	185			
Toplam Puan (Anne)	Gruplararası	86,276	3	28,759	,505	,679
	Grup içi	10366,138	182	56,957		
	Toplam	10452,414	185			
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	70,352	3	23,451	1,041	,376
	Grup içi	4101,374	182	22,535		
	Toplam	4171,726	185			
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Baba)	Gruplararası	95,744	3	31,915	1,703	,168
	Grup içi	3410,090	182	18,737		
	Toplam	3505,833	185			
Toplam Puan (Baba)	Gruplararası	308,729	3	102,910	1,419	,239
	Grup içi	13203,104	182	72,545		
	Toplam	13511,833	185			

Tablo 6 ele alındığında, babalarının yaşlarına göre özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Tablo 7. Özel Yetenekli Çocukların Psikolojik Kontrol Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumuna Göre t testi Sonuçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği	Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Anne)	Lise	39	13,2821	4,19	184	1,856	,065
	Üniversite	147	11,8844	4,18			
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Anne)	Lise	39	12,8974	3,32	184	1,052	,294
	Üniversite	147	12,1769	3,92			
Toplam Puan (Anne)	Lise	39	26,1538	6,94	184	1,531	,127
	Üniversite	147	24,0884	7,62			
Psikolojik Kontrol Alt Boyutu (Baba)	Lise	39	13,1538	5,09	184	2,581	,011*
	Üniversite	147	10,9796	4,56			
Ebeveyn Saymazlığı Alt Boyutu (Baba)	Lise	39	12,9231	3,87	184	1,769	,079
	Üniversite	147	11,5442	4,43			
Toplam Puan (Baba)	Lise	39	26,1026	8,61	184	2,446	,015*
	Üniversite	147	22,3878	8,38			

*p<0,05

Tablo 7 incelendiğinde, özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algılandıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında annelerin eğitim durumuna göre baba psikolojik kontrol alt boyut ve baba toplam puanında üniversite mezunu anneler lehine anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Bu bulgu üzerinden, eşi lise mezunu olan babaların, eşi üniversite mezunu olanlara göre çocukları üzerinde daha fazla baskıcı davrandığı söylenebilir. Bu bulgu, aynı zamanda eşlerin eğitim seviyesinin diğerinin davranışları üzerindeki pozitif gücü ile ilgili de fikir veren önemli bir sonuç olarak da değerlendirilebilir. Tablo 7’de erişilen sonuç, annelerin eğitim düzeyi arttıkça eşlerinin çocuklarına karşı daha anlayışlı ve hoşgörülü yaklaşımlarını etkileyebileceğini de eş zamanlı olarak akla getirebilir. Sonucu açıklayabilecek bir diğer unsur olarak, “yuvayı dişi kuş yapar” anlayışının halen Türk aile kültüründe yerini koruması gösterilebilir. Her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesine ters düşse de varlığını aile yapısı içerisinde sürdüren bu yargının erkek üzerinde yarattığı manipülasyon tahmin edilebilir bir nitelik taşımaktadır. Her bir ebeveynin kendine özgü davranış sergileyebilme kapasitesinin varlığı kabul görmekle birlikte –manipülasyondan arınık olarak– eşini etkileyebilme ve yaklaşımın nasıl olması gerektiği konusunda onu ikna edebilmesi olası bir durumdur. Tablo 8’de anneler üzerinde babaların böyle bir güce sahip olmaması, eşini etkileyebilme ve yaklaşımına yönelik ikna kabiliyetini kullanabilme noktasında annelerin daha başarılı olduğunu düşündürülebilir.

Tablo 8. Özel Yetenekli Çocukların Psikolojik Kontrol Ölçeği Alt Boyutları ve Toplam Puanlarının Babalarının Eğitim Durumuna Göre t testi Sonuçları

Psikolojik Kontrol Ölçeği	Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p
Psikolojik Kontrol	Lise	13	12,6154	3,38	182	,415	,679
Alt Boyutu (Anne)	Üniversite	171	12,1170	4,23			
Ebeveyn Saymazlığı	Lise	13	12,7692	3,49	182	,402	,688
Alt Boyutu (Anne)	Üniversite	171	12,3275	3,84			
Toplam Puan (Anne)	Lise	13	25,3077	6,39	182	,388	,699
	Üniversite	171	24,4678	7,60			
Psikolojik Kontrol	Lise	13	10,1538	4,65	182	1,000	,319
Alt Boyutu (Baba)	Üniversite	171	11,5205	4,75			
Ebeveyn Saymazlığı	Lise	13	10,3846	4,09	182	1,264	,208
Alt Boyutu (Baba)	Üniversite	171	11,9708	4,38			
Toplam Puan	Lise	13	20,5385	8,47	182	1,154	,250

(Baba)	Üniversite	171	23,3801	8,57
--------	------------	-----	---------	------

Tablo 8'e bakıldığında, özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algılandıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında babalarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın bulgularına göre, özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Ingoglia, Inguglia, Liga ve Coco (2017)'ın algılanan ebeveyn psikolojik kontrolü ile üniversite öğrencilerinin kimlik gelişimi ve içselleştirme problemleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışma sonucu araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. Bu çalışmada; öğrencilerde görülen depresyon ve anksiyete semptomları üzerinde etkili olan ebeveyn psikolojik kontrolünün öğrencilerin cinsiyetlerine göre farklılık göstermediği belirtilmiştir. Benzer şekilde 7-16 yaş arasındaki çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmada da ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmüştür (Güler, 2017). Kındap vd., (2008) tarafından yapılan çalışmaya yaşları 12-18 arasında değişen ergenler katılmıştır. Anneden algılanan psikolojik kontrolün ergenin psikososyal uyumu ve arkadaşlıkları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada; anneden algılanan psikolojik kontrolün cinsiyete göre farklılaşmadığı, her iki cinsiyet üzerinde de olumsuz etkileri olduğu bulgusu elde edilmiştir. Anneden algılanan psikolojik kontrol arttıkça kız ve erkek ergenlerde sapkın özellikleri olan arkadaşlar edinme, saldırgan davranışların artması gibi davranışlar görülmekle birlikte kızlar bu süreçte kendilerini daha yalnız hissettiklerini belirtmişlerdir. Buna karşın Kurt, Sayıl ve Kındap (2013) tarafından yaşları 17-25 arasında değişen üniversite öğrencileri ile yapılan ve ana babanın psikolojik kontrolü ile gencin yalnızlığı arasındaki ilişkide kişilerarası güven inancı ile bağlanmanın rolünün incelendiği çalışmada; erkek öğrencilerin ebeveynlerinden (anne ve baba) algıladıkları psikolojik kontrolün kız öğrencilere göre daha fazla olduğu bulgusu elde edilmiştir. Benzer şekilde Aydın (2020) tarafından ergenlerle yapılan çalışmada, erkek ergenlerin babalarından algıladıkları psikolojik kontrolün kız ergenlerden daha fazla olduğu belirtilmiştir. Pulat (2011)'ın 15-17 yaş ergenlerle yaptığı çalışmasında, anne ve babaya yönelik algılanan psikolojik kontrolün erkek ergenlerde kızlara kıyasla daha fazla olduğunu belirtmiştir. Oslu (2020)'nun ergenlerle yaptığı çalışmadan elde ettiği erkeklerde algılanan psikolojik kontrol düzeyinin kızlardan fazla olması bulgusu da yapılan diğer çalışmalarla uyumludur. Kumar, Aranha Fernandes ve Arya (2019) tarafından yapılan ve ortaokul ikinci sınıf öğrencilerinde psikolojik kontrolün stres üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmada; kızların anne ve babadan algıladıkları psikolojik kontrol düzeylerinin erkeklerden fazla olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar kapsamında ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün çocuklar üzerinde cinsiyete bakılmaksızın olumsuz sonuçlara neden olduğu yorumu yapılabilir. Söz konusu araştırmada cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılığın çıkmaması bulgusu üzerinden, çocukların ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrolü cinsiyetlerine değil benliklerine yönelik yapılan bir müdahale olarak algıladıkları söylenebilir. Bireylerin cinsiyetlerine bakılmaksızın benlikleri üzerinde yapılandırılmış ve kendilerini ifade etmeyi engelleyen kısıtlamalar, bireylerin varlık değerlerini olumsuzlaştırarak onları değersiz kılabilmektedir. Özellikle özel yetenekli çocukların sahip oldukları yüksek benlik algısını değersizleştirmeye yönelik tutum ve davranışlar çocukların mevcut potansiyellerini sergileme

ve kendilerini gerçekleştirme noktasında sıkıntı yaşamalarına neden olabilir. Literatür incelendiğinde, psikolojik kontrol kapsamında yapılan çalışmaların daha çok normal gelişim gösteren ergenler ve üniversite öğrencileri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu nedenle söz konusu araştırmanın bulguları mevcut çalışmalarla tartışılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, özel yetenekli çocukların yaşlarına göre annelerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmezken, babalarına yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulgusudur. Ergenlerin anne-babalarından algıladıkları psikolojik kontrol ile öznel iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmadan elde edilen bulgular söz konusu araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. Aydın (2020) tarafından yaşları 10-14 arasında değişen ergenler ile yapılan bu çalışmada, yaşları 14 ve üzeri olan ergenlerin annelerinden algıladıkları psikolojik kontrolün yaşı 14'ün altındaki ergenlerden daha fazla olduğu görülmektedir. Benzer şekilde yaşları 12-15 arasında değişen ergenlerin oluşturduğu çalışmada, ergenin yaşı arttıkça ebeveynlerinden (anne ve baba) algıladıkları psikolojik kontrolün arttığı, yaşları azaldıkça algılanan psikolojik kontrol düzeyinin de azaldığı belirtilmiştir (Aksu, 2019). Yapılan çalışmalardan elde edilen bulgulardan yola çıkılarak artan yaşla birlikte ebeveynlerin ergenler üzerinde denetim kurma çabalarının arttığı ve bu kapsamda uygulanan psikolojik kontrolün ergenler tarafından daha yoğun algılandığı yorumu yapılabilir. Ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün özellikle yeni bir kimlik kazanmaya yönelik ilk adımların atıldığı ergenlik döneminde ergenlerin kimlik gelişimleri üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu söylenebilir. Nitekim Kındap vd., (2008) tarafından yapılan çalışmada anneden algılanan psikolojik kontrolün ergenlerin benlik değeriyle olumsuz yönde ilişkili olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bilgiler ışığında, özel yetenekli olan çocukların kapasitelerini güçlendirmek için ebeveynlerince gerçekleştirilen ekstra tüm ders ve kursların çocuklar tarafından ağırlığı giderek artan bir baskı olarak algılandığı belirtilebilir.

Özel yetenekli çocukların kardeşe sahip olup olmama durumuna göre annelerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmediği, buna karşın babalarına yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu araştırmadan elde edilen bir diğer bulgudur. Söz konusu araştırmada çocuk sayısı arttıkça algılanan psikolojik kontrolün de arttığı bulgusu elde edilmiştir. Kardeş sayısı ile ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolü değerlendiren çalışma bulguları literatürde oldukça kısıtlı olduğundan ulaşılan çalışmalar kapsamında araştırma bulgusunu destekleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Güler (2017) tarafından algılanan ebeveyn psikolojik kontrolünün çocukların otomatik düşünceleri üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmaya yaşları 7-16 yaş arasında değişen çocuk ve ergenler katılmıştır. Çalışmada, ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün kardeş sayısına göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir. Buna karşın yapılan bazı çalışmalarda kardeş sayısı arttıkça algılanan psikolojik kontrolün azaldığı bulgusu elde edilmiştir. Nitekim İleri Ünyeli (2015)'nin obsesif kompulsif bozukluk tanısı alan ebeveynlerin 10-18 yaş çocuklarında anne babadan algılanan psikolojik kontrol ve mükemmeliyetçilik düzeyinin incelendiği çalışmada, sahip olunan kardeş sayısı arttıkça ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün azaldığı görülmektedir. Kardeş sayısı ile ilgili ulaşılan farklı bir bulgu da Aksu (2019) tarafından ergenlerle yapılan çalışmadan elde edilmiştir. Çalışmada ergenlerin kardeş sayısı azaldıkça algıladıkları psikolojik kontrolün arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma bulgusundan elde edilen artan kardeş sayısına bağlı olarak algılanan psikolojik kontrolün

artmasının, ebeveyn(ler)de artan çocuk sayısına bağlı olarak çocuklar üzerindeki yaptırım gücünün azalacağına ilişkin endişe düzeyleri ile ilişkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Söz konusu araştırma bulgusu üzerinden özel yetenekli çocukların ailelerinde artan çocuk sayısı ile birlikte ebeveynlerdeki denetim mekanizmasının daha çok arttığı yorumu yapılabilir. Sahip oldukları farklı gelişimsel özelliklerinden dolayı normal gelişim gösteren kardeşlerinden ayrılan özel yetenekli çocuklara sahip olan ebeveynlerin kendi içlerindeki farklılıklarla baş edebilmeleri noktasında aile içi dengeleri ve eşitliği sağlamak adına tüm kardeşlere uyguladıkları kontrol seviyesini artırdıkları söylenebilir.

Araştırma sonucunda, özel yetenekli çocukların ebeveynlerinin birlikte ve mutlu olup olmama durumlarına göre annelerine ve babalarına yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu kapsamda ebeveynlerinin mutlu olduğuna inanan çocukların daha az psikolojik kontrol algıladıkları söylenebilir. Koçak (2019) eşler arası ilişki ve ergenin uyumunda psikolojik kontrolün aracı rolünü incelediği çalışmada, eşler arasında yaşanan çatışmanın anneden algılanan psikolojik kontrol düzeyiyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Gong, Paulson ve Wang (2016) tarafından 18-25 yaş arası üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada; ebeveynler arasında yaşanan çatışmanın ebeveyn psikolojik kontrol kullanımını artırdığını görülmüştür. Olszewski-Kubilius, Lee ve Thomson (2014) tarafından yapılan 1500'den fazla özel yetenekli öğrenci ve ebeveynlerini içeren bir diğer çalışmada, özel yetenekli öğrencilerde aile ortamı ve üstün yetenekli öğrencilerin sosyal yeterlilikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada özel yetenekli çocuklar aile üyeleri ile olan etkileşimlerini memnuniyet verici, uyumlu ve esnek olarak değerlendirmişlerdir. Özel yetenekli çocukların aileleri ise aile bireylerini öğrencilere kıyasla daha samimi ve uyumlu olarak tanımlayarak aile üyeleri arasında olumlu bir iletişim olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmadan elde edilen sonuç, şefkatli, destekleyici ve saygılı aile ortamlarının özel yetenekli bireyler için kişilerarası becerilerin, yetkinliğin ve akran ilişkilerinin gelişiminde önemli olduğudur. Bu bilgiler doğrultusunda kendileri mutlu olan ailelerin mutluluklarını çocuklarıyla olan ilişkilerine taşıdığı, baskı oluşturan kontrolcü bir tutum sergilemektense olumlu iletişim yöntemlerini kullanarak çocuklarının algıladıkları psikolojik kontrolü azaltmaya yönelik yaklaşım sergiledikleri söylenebilir. Ebeveynlerin geçmişlerinde psikolojik ihtiyaçlarının bakım verenler tarafından yeterince karşılanmış olması da kendi çocuklarına yönelik psikolojik kontrol düzeylerini artırmada etkili olabilir. Nitekim Costa, Gugliandolo, Barberis, Cuzzocrea ve Liga (2019) psikolojik ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında hayal kırıklığı yaşayan ebeveynlerin, psikolojik kontrolü kullanma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve bu durumun ergen çocuklarına hayal kırıklığı duygusu olarak döndüğünü, buna karşın; psikolojik ihtiyaçları konusunda yüksek düzeyde tatmin/doyum yaşayan ebeveynlerin, ergen çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha fazla özerklik sağlamaya yönelik uygulamalara yöneldiklerini ifade etmiştir. Bu tutum ergenlerin daha mutlu ve doyumlu hissetme eğilimlerini artırır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, annelerinin ve babalarının yaşlarına göre özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığıdır. Araştırma bulgusunu destekleyen bir diğer çalışma Güler (2017) tarafından 7-16 yaş arası çocuk ve ergenler ile yapılmış ve çalışmada ebeveyn(ler)den algılanan psikolojik kontrolün ebeveynin yaşına göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır. Ebeveynlerin yaşları ile ergenler üzerinde kurdukları psikolojik kontrol arasında anlamlı bir farklılık olmaması bulgusu üzerinden önemli olanın ebeveynin yaşı değil özel

yetenekli ergene yönelik sergilediği yaklaşım olduğu söylenebilir. Ebeveyn(ler)in yaşlarına bağlı olarak uyguladıkları psikolojik kontrol farklı şekillerde yorumlanabilir. İlk olarak ebeveyn(ler)in genç olduğu varsayımı üzerinden genç oldukları için daha tecrübesiz olduğu, dolayısıyla ergenin üzerinde daha fazla denetim sağlamaya yönelik psikolojik baskıyı artırıcı yaklaşımlar sergileyebileceği şeklinde yorum yapılabilir. Ebeveyn(ler)in yaşça ilerlemiş olmaları varsayımı üzerinden ise sahip oldukları tecrübe ve deneyimlerinin artarak çocuklar üzerinde kurdukları baskının azalması yönünde etkili olabileceği ya da gelişen çağa ve çağın gereksinimlerine ayak uyduramama endişesi ile ergenlerin üzerinde oluşturacağı psikolojik baskının artması şeklinde yorumlanabilir. Bu kapsamda özel yetenekli çocuklara özerkliklerini gerçekleştirebilecekleri düzeyde bir alanın oluşturulmasının sağlıklı ebeveyn-çocuk ilişkisini oluşturmada oldukça önemli bir aracı olduğu söylenilebilir.

Özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algılandıkları psikolojik kontrol düzeylerinin annelerin eğitim durumuna göre baba psikolojik kontrol alt boyut ve baba toplam puanında üniversite mezunu anneler lehine anlamlı bir farklılığın olduğu araştırmadan elde edilen bir diğer bulgudur. Ayrıca araştırmada özel yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik algıladıkları psikolojik kontrol düzeyleri arasında babalarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılığın olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Dolayısıyla özel yetenekli çocukların ebeveyn eğitim durumlarından farklı şekillerde etkilendikleri söylenebilir. Güler (2017) ergenlerle yapmış olduğu çalışmada, psikolojik kontrol ölçeği ve alt boyut puanlarının ebeveynin öğrenim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini belirtmiştir. Söz konusu araştırmada, üniversite mezunu annelerin sahip oldukları eğitim düzeyinin artmasına bağlı olarak artan bilgi düzeyinin özel yetenekli çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama ve çocuklarına uygun eğitimi ve yaşam tarzını sunarak karşılaştıkları fırsatları değerlendirmeleri noktasında daha ılımlı bir tutum sergilemelerinde etkili olduğu ve babaların da anneler üzerinden bu süreçten olumlu etkilendiği şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın tüm özel yetenekli çocukların ebeveyn(ler)i çocuklarından gerçekçi beklentiler içerisinde olamayabilmektedirler. Gerçekçi beklentilerin oluşturulmasında ebeveyn(ler)in eğitim düzeyleri olaylara daha etkili yaklaşımları noktasında katkı sağlamaktadır. Özel yetenekli çocuğun yapabilecekleri noktasında gerçekçi olmayan beklentiler içerisinde bulunulması, çocuk üzerinde oluşturulan psikolojik kontrolün fazla olması çocukların beklentileri karşılamaya yönelik mükemmeliyetçilik arayışına girmelerine neden olabilir. Zaten sahip oldukları mükemmeliyetçiliklerinden dolayı özerk ve başarılı olmayı ilke edinen özel yetenekli çocuklar kendilerinden beklenenlerin fazla olması durumunda kendilerini bir baskı altında hissederek olumlu ya da olumsuz mükemmeliyetçilik geliştirebilirler. Nitekim Pulat (2011) 15-17 yaşları arasında ergenlerle yaptığı çalışmada; ergenlerin anneden algıladıkları psikolojik kontrolün arttıkça uyumlu ve uyumsuz mükemmeliyetçilik düzeyinin arttığını, babadan algıladıkları psikolojik kontrolün arttıkça uyumlu mükemmeliyetçilik düzeyinin arttığını işaret etmektedir. Pulat (2011) ebeveynlerin uyguladığı psikolojik kontrolün ergenlerin depresyon, kaygı ve öfke belirtileri üzerindeki etkisinde mükemmeliyetçiliğin aracı rolünü incelediği çalışmada; uyumlu mükemmeliyetçiliğe sahip olanların kendi yeteneklerinin farkında olduklarını, dolayısıyla belirledikleri hedeflerin daha ulaşılabilir olduğunu ve süreçte yapılan hatalara ilişkin esneklik göstererek kendilerine yönelik olumlu tutumlar geliştirebildiklerine değinmiştir. Tam tersi olan uyumsuz mükemmeliyetçilerin ise yaptıkları işi beğenmediklerinden hoşnut hissetmeyen, durmadan hataları ile uğraşan ve hedefe ulaşmak için çok yüksek standartlar belirleyen kişiler olduğuna yer vermiştir. Çağdaş ve Şahin Seçer (2010) ise yaptığı çalışmada üstün yetenekli ailelerin çocuklarından beklenti düzeylerinin yüksek olması ve

çocukları fazla korumaları neticesinde çocuklarda görülen kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Tüm bu bulgu ve bilgilerden yola çıkılarak ebeveynlerin özel yetenekli çocukların kendilerini gerçekleştirebilecekleri gerçekçi beklentiler içerisinde olmalarında sahip oldukları eğitim durumu kadar benimsedikleri yaklaşımlardan da algılanan psikolojik kontrolü farklı şekillerde etkilediği söylenilebilir.

Araştırma bulguları ve literatürden ulaşılan çalışmalar kapsamında ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün özel yetenekli ergenlerin özerklik girişimlerini, benlik oluşumlarını, öz düzenleme becerilerini ve duygularını olumsuz etkileyerek depresyon ve davranış problemlerine neden olabileceği çıkarımında bulunulabilir. Nitekim Serttaş (2019) lise 9. ve 10. sınıflara devam eden ergenlerle ebeveyn psikolojik kontrolü ve ergenin davranış problemleri arasındaki ilişkide farklı özerklik biçimlerinin aracı rolünü incelediği çalışmada, hem kız hem de erkeklerde ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrol ile görülen depresyon arasında ilişki olduğunu belirtmiştir. Ingoglia vd., (2017) tarafından yapılan ebeveyn psikolojik kontrolü ile üniversite öğrencilerinin kimlik gelişimi ve içselleştirme problemleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir diğer çalışmada; algılanan ebeveyn psikolojik kontrolünün öğrencilerin kimlik gelişimlerini olumsuz etkilediği ayrıca anksiyete ve depresif belirtilerini artırarak içselleştirme problemlerine neden olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Ölçek (2020) tarafından yapılan çalışmada; anne ve babadan algılanan psikolojik kontrol ile duyguları tanıma ve ifade etmede yaşanan zorluk arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu, algılanan psikolojik kontrol düzeyi arttıkça duyguları tanıma ve ifade yaşanan güçlüğü arttığı belirtilmiştir. Destekleyici ebeveynlik uygulamalarının ve annenin psikolojik kontrolü ile 9-12 yaş çocuklarında görülen depresif belirtilerin incelendiği çalışmada; annenin psikolojik kontrolünün çocuklarda görülen depresif belirtilerle ilişkili olduğu bulgusu elde edilmiştir (Frazer ve Fite, 2016). Korkın (2019) tarafından ergenlerin ailelerinden algıladıkları psikolojik kontrol öz düzenleme becerileri ve akademik motivasyonları arasındaki ilişkinin incelenmesinin amaçlandığı çalışmada; 9. sınıf öğrencilerinin ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol ile öz düzenleme ve akademik motivasyonları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Bir diğer çalışma Oslu (2020) tarafından yaşları 15-17 arasında değişen ergenlerle yapılmıştır. Çalışmada, ebeveynlerinden psikolojik kontrol algılayan ergenlerin problem çözme becerilerinde yetersiz oldukları, kendilerini yalnız hissettikleri ve sergiledikleri saldırgan davranışlarda artış görüldüğü bulguları elde edilmiştir. Ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol artışına bağlı olarak çocukların ve ergenlerin verdikleri otomatik ve olumsuz tepkilerin artış gösterdiği de (Güler, 2017) tarafından yapılan çalışmanın bulguları arasındadır. Algılanan psikolojik kontrol düzeyine göre ergenlere sürekli ve dışa vurulmuş öfke de eşlik etmektedir (Pulat, 2011). Ayrıca Doyle ve Markiewicz (2005) ebeveynlerden algılanan kontrol düzeyi ile içe yönelim davranışlarının ilişkili olduğunu belirtmiştir. Üniversite öğrencileri (kız ve erkek) tarafından algılanan psikolojik kontrolün cinsiyet fark etmeksizin öğrencilerin yalnızlık düzeyi ile pozitif yönde ilişkili olduğu belirtilmiştir (Kurt vd., 2013). Bu kapsamda, ebeveynlerin çocukların üzerinde baskı oluşturan, denetim kuran ve onları değersizleştiren davranışları içeren psikolojik kontrolün görülebilecek içselleştirme davranış problemlerine neden olabileceği yorumu yapılabilir. Aynı zamanda ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün özel yetenekli çocukların akademik başarıları üzerinde olumlu (Chang ve Qin, 2017) ve olumsuz (Garn ve Jolly, 2015; Kumar vd., 2019) etkileri olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Genel bağlamda ele alındığında psikolojik kontrol, ergenleri uyumsuz davranmaya yönlendiren yıkıcı

bir ebeveyn kontrol biçimidir (Arruabarrena ve Paül, 2012; Costa, Cuzzocrea, Gugliandolo ve Larcán, 2016; Frazer ve Fite, 2016; Soenens ve Vansteenkiste, 2010).

Psikolojik kontrol; çocukluk depresyonuna bir risk faktörü olarak etki eden bir ebeveynlik uygulamasıdır (Barber, 1996; akt., Frazer ve Fite, 2016). Bu ebeveynlik uygulaması, ebeveynlerin çocuklarına kendileri gibi davranmaları ve onlar gibi düşünüp hissetmelerini içeren baskıcı bir yöntemdir (Aydın, 2020). Yapılan araştırma kapsamında ulaşılan tüm çalışmalardan elde edilen bilgiler ışığında; bireyler üzerinde oluşturulan kontrol mekanizmasının hangi yaşta olursa olsun bireylerin gelişimlerini ketyici bir unsur olduğu söylenebilir. Ergenin kimliği, düşünceleri ve duyguları üzerinde baskı oluşturarak ergenin becerilerini manipüle eden psikolojik kontrolün, ergenin benliğinin gelişiminde önemli bir yordayıcı olduğu düşünülmektedir. Benliğin gelişiminde etkili olan bu hassas dönemden sahip oldukları gelişimsel farklılıkların yaşama yansımalarından dolayı özel yetenekli ergenlerin daha fazla eklenebileceği söylenilebilir. Ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün ebeveyn-ergen arasında kurulan bağı olumsuz bir şekilde etkilediği, dolayısıyla bu kapsamda özel yetenekli çocukların ailelerine yönelik uygulanan eğitim programlarının sürece olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Nitekim Kahraman ve Tanrikulu (2019) tarafından özel bir ilkokulda eğitim gören üstün yetenekli çocukların ebeveynlerinin çocuklarıyla olan iletişimlerini geliştirmek amacıyla uygulanan eğitimin sonrasında ebeveynlere çocuklarıyla iletişimlerini geliştirme noktasında katkı sağladığı belirtilmiştir. Costa Lobo vd., (2019) tarafından özel yetenekli çocukların ebeveynlerine uygulanan psikolojik müdahale programının etkisinin değerlendirildiği çalışmada; eğitim sonrası ebeveynlerin yaşamdan algıladıkları mutluluk, yaşam kalitesi ve refah seviyelerinde görülen artış üzerinden uygulanan programın ebeveynlerin genel yaşam kalitesinde bir değişikliğe neden olduğu söylenebilir. Yapılan bu çalışmalar, özel yetenekli ebeveynlere uygulanan müdahale programlarının yaygınlaştırılmasının önemini ve gerekliliğini göstermektedir.

Yazdani ve Daryei (2016) tarafından özel yetenekli ve normal ergenlerin ebeveynlik stilleri ve psikososyal uyum arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada; üstün yetenekli ergenlerin normal ergenlere göre daha yüksek benlik algısına sahip oldukları görülmüştür. Çalışmada ayrıca otoriter ebeveynlik tarzının özel yetenekli ergenlerin psikososyal uyumlarını olumsuz yönde etkilediği, buna karşın normal ergenler üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Yapılan çalışmada hem otoriter ve müsamahakâr ebeveynliğin özel yetenekli çocuklara uygun olmayan ebeveynlik tarzı olduğu vurgusu yapılmıştır. Özbay ve Palancı (2011) da çalışmasında özel yetenekli çocuk ve ergenlerin tahmin edilenden daha çok duygusal ve sosyal uyum problemleri yaşamakta olduğunu ifade etmiştir.

Ergenin özel yetenekli olması karşılaştığı tüm durumların üstesinden geleceği anlamına gelmemektedir. Bazı özel yetenekli çocukların ebeveynlerinin bu düşünceye sahip olması özel yetenekliye katkı sağlayacak yapıcı kontrolün de göz ardı edilmesi anlamına gelebilir. Özbay ve Palancı (2011)'nın da belirttiği gibi; üstün yetenekli çocukların genellikle tüm alanlarda ve her koşulda başarılı olabilecekleri dolayısıyla karşılaştıkları problemleri çözmeye yönelik çok gelişmiş becerilere sahip olduklarına dair yüksek bir beklenti içerisinde olmanın yanıltıcı sonuçlar doğuracağı başta ailelerine sonrasında ise eğitimcilere aşılmalıdır.

ÖNERİLER

Ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrolün ergenler üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yürütülen çalışmalarda daha çok normal gelişime sahip ergenlere odaklanıldığı görülmektedir. Özel yetenekli ergenlerin algıladıkları psikolojik kontrole yönelik mevcut çalışmaların literatürdeki kısıtlılığı göz önünde bulundurularak bu konuda yapılan çalışmaların artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler ve yaş grubunun farklılaştırılarak yapılacak olan diğer çalışmalar, söz konusu ilişkiyi inceleyen çalışmalar olarak literatürde kısıtlı olan çalışmalara katkı sağlaması bakımından artırılmalıdır.

Kendini yeterli hisseden ebeveynlerin çocuklarına yönelik daha az kontrolcü davrandıkları buna karşın; düşük öz-yeterlik becerisinin çocuklar üzerindeki baskıcı, katı ve olumsuz disiplin yöntemlerinin kullanımının artmasına neden olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda, kendilerinden farklı gelişimsel özelliklere sahip olmalarından dolayı çocuklarına yetebilme noktasında sıkıntı yaşayan ailelerin desteklenerek güçlendireceği çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksu, G. (2019). *12-15 Yaş Arası Ergenlerin Zorbalık Davranışı İle Ebeveynden Algıladıkları Psikolojik Kontrol Arasındaki İlişkide Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aracı Rolünün İncelenmesi*. Işık Üniversitesi.
- Arruabarrena, I., & Paúl, J. de. (2012). Early Intervention Programs for Children and Families: Theoretical and Empirical Bases Supporting their Social and Economic Efficiency. *Psychosocial Intervention*, 21(2), 117–127.
- Aydın, A. (2020). *Ergenlerin Anne-Babalarından Algıladıkları Psikolojik Kontrol İle Öznel İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Karabük Üniversitesi.
- Çağdaş, A., & Şahin Seçer, Z. (2010). *Anne-Baba Eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Chang, T. F., & Qin, D. B. (2017). Relations Between Academic Adjustment and Parental Psychological Control of Academically Gifted Chinese American and European American Students. *Child Indicators Research*, 10(3), 715–734.
- Costa Lobo, C., Pinho Pereira, S., Luciane Blum Vestena, C., Hellen Ribeiro Piske, F., Costa-Lobo, C., Pinho-Pereira, S., ... Vázquez-Justo, E. (2019). *Impact of a Psychological Intervention With Parents Of Gifted Students*.
- Costa, S., Cuzzocrea, F., Gugliandolo, M. C., & Larcán, R. (2016). Associations Between Parental Psychological Control and Autonomy Support, and Psychological Outcomes in Adolescents: The Mediating Role of Need Satisfaction and Need Frustration. *Child Indicators Research*, 9, 1059–1076.
- Costa, S., Gugliandolo, M. C., Barberis, N., Cuzzocrea, F., & Liga, F. (2019). Antecedents and consequences of parental psychological control and autonomy support: The role of psychological basic needs. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(4), 1168–1189.
- Dönmezer, İ. (2003). Ergenlik Döneminde Özerkleşme/Bağımsızlaşma. *Sosyoloji Dergisi*

Gençlik Özel Sayısı , 61–64.

- Doyle, A. B., & Markiewicz, D. (2005). Parenting, marital conflict and adjustment from early- to mid-adolescence: Mediated by adolescent attachment style? *Journal of Youth and Adolescence*, 34(2), 97–110.
- Frazer, A. L., & Fite, P. J. (2016). Maternal Psychological Control, Use of Supportive Parenting, and Childhood Depressive Symptoms. *Child Psychiatry and Human Development*, 47(3), 384–396.
- Garn, A. C., & Jolly, J. L. (2015). A model of parental achievement-oriented psychological control in academically gifted students. *High Ability Studies*, 26(1), 105–116.
- Gong, X., Paulson, S. E., & Wang, C. (2016). Exploring family origins of perfectionism: The impact of interparental conflict and parenting behaviors. *Personality and Individual Differences*, 100, 43–48.
- Güler, E. (2017). *Algılanan Ebeveyn Psikolojik Kontrolünün Çocukların Otomatik Düşünceleri Üzerindeki Etkisi*. Üsküdar Üniversitesi.
- İleri Ünyeli, B. (2015). *Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanısı Alan Ebeveynlerin 10-18 Yaş Çocuklarında Anne Babadan Algılanan Psikolojik Kontrol ve Mükemmeliyetçilik Düzeyi*. Beykent Üniversitesi.
- Ingoglia, S., Inguglia, C., Liga, F., & Coco, A. Lo. (2017). Associations between perceived parental psychological control and internalizing difficulties in emerging adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 34(8), 1227–1240.
- Kahraman, S., & Tanrıkulu, T. (2019). Ebeveynin Üstün Yetenekli Çocuğuyla İletişimini Geliştirmeye Yönelik Psiko-eğitim Programının Etkisinin İncelenmesi. *Turkish Journal of Giftedness and Education*, 9(1), 32–46.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (28. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kındap, Y., Sayıl, M., & Kumru, A. (2008). Anneden Algılanan Kontrolün Niteliği ile Ergenin Psikososyal Uyumu ve Arkadaşlıkları Arasındaki İlişkiler: Benlik Değerinin Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 92–107.
- Koçak, A. (2019). *Interparental Relationship and Adolescent Adjustment: The Mediating Roles of Psychological Control, Autonomy Support, and Basic Psychological Needs*. Hacettepe University.
- Korkın, Ö. (2019). *Ergenlerin Ailelerinden Algıladıkları Psikolojik Kontrol Öz Düzenleme Becerileri Ve Akademik Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Kumar, R., Aranha Fernandes, J. W., & Arya, S. (2019). Effect of Psychological Control on Stress in Second Year Intermediate Students. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, 24(5), 32. <https://doi.org/10.9790/0837-2405021432>
- Kurt, D., Sayıl, M., & Kındap, Y. (2013). Ana Babanın Psikolojik Kontrolü ile Gencin Yalnızlığı Arasındaki İlişkide Kişilerarası Güven İnancı ve Bağlanmanın Rolü. *Türk*

- Psikoloji Dergisi*, 28(71), 105–116.
- Ölçek, S. G. (2020). *Ebeveynden Algılanan Davranışsal ve Psikolojik Kontrolün ve Toplumsal Cinsiyet Rolüne İlişkin Algıların Aleksitimi İle İlişkisi*. İstanbul Okan Üniversitesi.
- Olszewski-Kubilius, P., Lee, S.-Y., & Thomson, D. (2014). Family Environment and Social Development in Gifted Students. *Gifted Child Quarterly*, 58(3), 199–216.
- Oslu, E. C. (2020). *Ergenin Algıladığı Psikolojik Kontrol ve Özerklik Desteği ile Gelişimsel Sonuçları Arasındaki İlişkilerin Sosyal Problem Çözme Becerileri Açısından İncelenmesi*. Toros Üniversitesi.
- Özbay, Y., & Palancı, M. (2011). Üstün Yetenekli Çocuk ve Ergenlerin Psikososyal Özellikleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 89–108.
- Pilarinos, V., & Solomon, C. R. (2017). Parenting Styles and Adjustment in Gifted Children. *Gifted Child Quarterly*, 61(1), 87–98.
- Pulat, N. (2011). *Ebeveynlerin Uyguladığı Psikolojik Kontrolün Ergenlerin Depresyon, Kaygı ve Öfke Belirtileri Üzerindeki Etkisi: Mükemmeliyetçiliğin Aracı Rolü*. Hacettepe Üniversitesi.
- Sayıl, M., & Kındap, Y. (2010). Ergenin Anne-Babadan Algıladığı Psikolojik Kontrol: Psikolojik Kontrol Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 62–71.
- Serttaş, M. (2019). *Relationship Between Parental Psychological Control and Adolescent Behavioral Problems: The Mediator Role of Different Types of Autonomy*. Ted University.
- Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2010). A theoretical upgrade of the concept of parental psychological control: Proposing new insights on the basis of self-determination theory. *Developmental Review*, 30(1), 74–99.
- Yazdani, S., & Daryei, G. (2016). Parenting styles and psychosocial adjustment of gifted and normal adolescents. *Pacific Science Review B: Humanities and Social Sciences*, 2(3), 100–105.